

RUS DEVRİMİ VE VATAN SAVUNMASI

Teori Dergisi, Mart 2007, s.15-21

Yıldırım Koç

Giriş

Paris Komünü'nden itibaren sosyalist-komünist hareketlerin iktidara geldiği hemen hemen her ülkede sömürsüz bir dünya kurma özlem ve çabasıyla vatan savunması iç içe geçmiş, birbirini tamamlamıştır. Çarlık Rusyası'nda da benzer bir durum söz konusudur. Bolşeviklerin iktidara gelmesi ve iktidarda kalması yalnızca bir sınıf mücadelesinin değil, aynı zamanda dar milliyetçiliği aşan bir vatan savunmasının ürünüdür.

Ünlü tarihçi Eric Hobsbawm, **Aşırılikler Çağı, Kısa 20. Yüzyıl (1914-1991)** isimli kitabında, Rus Devrimi'nin ayakta kalabilmesini üç önemli nedene bağlamaktadır. Birinci neden, 600 bin üyeli, merkezîyetçi, disiplinli ve güçlü bir Komünist Partisi'nin varlığıdır. Üçüncü neden, köylüye toprak verilmesidir. İkinci neden ise, "bir devlet olarak Rusya'yı bütünlük içinde tutabilecek ve tutmayı arzulayan tek hükümetin" Bolşevik yönetimi olduğunun yaygın biçimde kabulüdür. Örneğin, yeni Kızıl Ordu'nun inşasında çok büyük katkıları olan vatansever Rus subaylarının (Çarlık Ordusu subaylarının) önemli desteğinden yararlanmak başka türlü mümkün olamazdı. Hobsbawm'a göre, 1917-1918 yıllarında Rusya için varolan seçenekler, liberal-demokratik bir Rusya ile liberal olmayan bir Rusya arasında değildi. Varolan seçenek, Rusya'nın varlığının devamı ile Avusturya-Macaristan ve Osmanlı gibi eski ve yenilmiş imparatorlukların kaderi olan dağılma arasındaydı. Bolşevik Devrimi, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı'dan farklı olarak, eski Çarlık devletinin çok-milliyetli topraklarının bütünlüğünü en azından 74 yıl daha korudu¹.

Bu yazının amacı, Rus Devrimi'nde, genellikle göz ardı edilen, vatan savunması boyutunu incelemektir.

1917 Öncesinde Rusya'da Halkın Durumu

Rusya'da ilk kapsamlı nüfus sayımı 1897 yılında yapıldı. Bu tarihte Rusya'nın nüfusu 125 milyondur. Ayrıca, Rusya'ya bağlı olan Finlandiya'da da yaklaşık 2,5 milyon kişi yaşıyordu. 1914 yılındaki nüfusa ilişkin tahmin ise 155 milyondur. 1914 yılında nüfusun 125 milyonu Rusya'nın Avrupa bölümünde, 13 milyonu Orta Asya'da, 10 milyonu Sibiryaya ve Uzak Doğu'da, 6 milyonu da Güney Kafkasya'da yaşamaktaydı. 1897 yılında nüfusun yalnızca yüzde 15'lik bölümü kentlerde yaşıyordu. Ülkede yarım milyonun üzerinde köy vardı; köy başına ortalama nüfus 200'dü. Ülkede alkol bağımlılığı ve bulaşıcı hastalıklar yaygındı².

Rus İmparatorluğu, 20. yüzyılın başında çok-etnisiteli, çok-milliyetli bir devlettir. Bu yapısıyla, İngiliz, Fransız, Belçika ve Hollanda emperyalizminden farklıydı; daha çok Osmanlı İmparatorluğu'na benziyordu. İngiliz, Fransız, Belçika ve Hollanda emperyalizmi, sömürgelerin yağmasına ve sistemli bir biçimde sömürülmesine dayanıyordu. Sömürgelerde el konulan ekonomik artı, emperyalist ülkede tüm sınıf ve tabakaların yaşam düzeyinin yükseltilmesinde kullanılıyordu. Sömürgelerden sömürgeci ülkeye aktarılan ekonomik artığın bu ülkedeki sınıflar arasında bölüşümünde büyük farklılıklar olmasına karşın, işçi sınıfı da bu artıktan pay alıyordu.

¹ Hobsbawm, Eric, **The Age of Extremes, the Short Twentieth Century (1914-1991)**, Abacus, London, 1995, s. 64. Kızıl Ordu'da Çarlık Rusyası subaylarının rolü ve katkısı konusunda şu bilgi verilmektedir: "İç Savaş'ın sonuna gelindiğinde, Kızıl Ordu'nun komutanlarının yaklaşık dörtte üçü eski subaylardı." Westwood, J.N., **Endurance and Endeavour, Russian History, 1812-2001**, Fifth Edition, Oxford University Press, New York, 2002, s.255.

² Westwood, J.N., a.g.k., s.170-3.

Rusya’da ise, çok-etnisiteli imparatorluk halkını oluşturan etnisiteler ve milliyetler arasında böyle bir ekonomik artık yaratılması ve aktarılması yoktu. Rusya, hakimiyeti altına aldığı halkların sömürücü sınıflarını da kendi sistemiyle bütünleştiriyordu, 19. yüzyılda Rusya’daki hakim çelişki, etnisiteler veya milliyetler arasında değildi; sınıflar arasındaydı. Bu durum, Rus köylüsünün durumuna ilişkin şu değerlendirmede de açıkça görülmektedir:

“Ruslar, hiç kuşkusuz, imparatorluğun ayrıcalıklı ‘hakim ırkı’ değildi... Kentleşme ve okur-yazarlık derecesi ele alındığında, çok sayıda diğer etnik grubun çok gerisinde kalmaya devam ediyorlardı... Rus köylü kitlesi, imparatorluğun diğer bölgelerindeki köylülerin çoğundan daha kötü yaşam standartlarına sahip olmayı sürdürüyordu.”³

Rusya’da dini inançlar açısından çoklu bir yapı söz konusuydu.

Halkın büyük bölümü Rus Ortodoks Kilisesi’ne bağlıydı. Ayrıca, Katolikler, Protestanlar, Ermeniler, Museviler, Müslümanlar, Budistler ve Animistler de vardı. Aynı etnisitenin farklı dinlere bağlı olması da söz konusuydu. Örneğin, Ukraynalıların ve Beyaz Rusların çoğunluğu Ortodoks iken, bir bölümü Katolikti. Azerilerin çoğu Şii, bir kısmı Sünniydi⁴.

20. yüzyılın başlarındaki Rus İmparatorluğu’nun kökleri, Moğollar’a vergi toplayan Moskova Prensiği’ne kadar uzanmaktadır. Moskova Prensiği, 1304-1462 yılları arasında çeşitli prenslikleri kendi önderliği altında bir araya getirdi. 16. yüzyılın ortalarında Korkunç İvan’ın (4. İvan) yönetimi döneminde Sibiryaya alındı. 1654 yılında, Katoliklerin çoğunlukta olduğu Ukrayna işgal edildi. 1700-1721 döneminde İsveç’le yapılan savaşın ardından, Büyük Petro, nüfusu ağırlıklı biçimde Protestan olan Baltık ülkelerini Rusya’ya kattı. Osmanlı İmparatorluğu’nun 1783 yılında yenilmesiyle Kırım alındı. Büyük Katerina döneminde Polonya üç kez paylaşıldı (1772, 1793 ve 1795). Böylece Rus İmparatorluğu’ndaki Katoliklerin ve Yahudilerin sayısı arttı. 1801 yılında Gürcistan ve 1809 yılında Finlandiya alındı. 19. yüzyılın ikinci yarısında da Orta Asya ve Uzak Doğu’daki bazı bölgeler Rus İmparatorluğu’na katıldı⁵.

Bu genişleme süreci sonunda, çok farklı etnisitelerin ve milliyetlerin bir araya geldiği bir halk ortaya çıktı. Çarlık Rusyası’nın en son ve en güvenilir nüfus sayımı olan 1897 sayımına göre, nüfusun yüzde 44,3’ü Rus, yüzde 17,8’i Ukraynalı, yüzde 4,7’si Beyaz Rus’tu. Polonyalıların oranı yüzde 6,3, Yahudileri oranı yüzde 4,0, Kazakların oranı yüzde 3,1, Özbeklerin oranı yüzde 1,4, Volga Tatarları’nın oranı yüzde 1,5, Azerilerin oranı yüzde 1,2 ve Başkırların oranı yüzde 1,1 idi⁶. Bunların dışında 100’e yakın etnisite vardı.

Rusya’da Milliyetçi Hareketler

Rus İmparatorluğu’nda 1860’lara kadar hakim olan politika, Ruslar dışındaki etnisitelere ve milliyetlere karşı hoşgörüydü. Ancak, ekonomik sorunlar arttıkça ve İmparatorluk içinde Ruslar dışındaki bazı milliyetler arasında milliyetçi akımlar yaygınlaşmaya başlayınca, 1860’lardan itibaren Ruslaştırma politikası etkili olmaya başladı. Ruslar dışındaki etnisite ve milliyetler arasındaki milliyetçilik ile Rus milliyetçiliği ve Ruslaştırma çabaları birbirini tahrik etti ve geliştirdi.

³ Kappeler, Andreas, **The Russian Empire, A Multiethnic History**, Longman, Essex, 2001, s.322.

⁴ Kappeler, A., a.g.k., s.396.

⁵ Smith, Graham (ed.), **The Nationalities Question in the Post-Soviet States**, Longman, Essex, 1996, s.50.

⁶ Rusya’da ve Sovyetler Birliği’ndeki etnisitelerin 1719, 1897 ve 1989 yıllarındaki durumları konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Kappeler, A., a.g.k., s.397-399.

Rus İmparatorluğu içinde ilk ciddi ayrılıkçı milliyetçi hareket Polonya'da ortaya çıktı. İlk başkaldırı 1830-31 yıllarında, ikincisi 1863-64 yıllarında gerçekleşti. Polonyalılar, Batılı güçlerin müdahale ederek ayaklanmanın başarısını sağlayacağını umut ediyordu. Müdahale olmayınca, başkaldırı ezildi.

Ukraynalılar, Beyaz Ruslar, Litvanyalılar, Letonyalılar, Estonyalılar ve Finliler arasında da 19. yüzyılın ikinci yarısında milliyetçi hareketle güçlendi. 19. yüzyılın sonlarına doğru Gürcistan ve Ermenistan'da Çarlık Rusyası'ndan ayrılmak isteyen örgütlenmeler güç kazandı. Rus İmparatorluğu'nda Türk kökenli halklar arasında önce Volga Tatarları arasında milliyetçi hareketler gelişti. Kırımlı bir Tatar olan İsmail Gaspıralı'nın 1883 yılında yayımlamaya başladığı Tercüman Dergisi bu açıdan bir başlangıçtır. Azerilerin milliyetçi hareketleri ise 20. yüzyılın başlarında güç kazandı⁷.

Bu gelişmeler, Çarlık Rusyası'nın diğer etnisitelere ve milliyetlere karşı politikasının daha da sertleşmesine ve Ruslaştırma politikasının daha da güçlendirilmesine yol açtı. Birinci Dünya Savaşı ise milliyetlere ilişkin sorunların farklı bir platforma taşınmasına neden oldu.

Birinci Dünya Savaşı ve Etkileri

Birinci Dünya Savaşı 1914 yılında başladı. Bir tarafta Fransa, İngiltere ve Rusya vardı. Bu gruba, 6 Nisan 1917 tarihinde (Rusya'daki 1917 Şubat Devrimi'nden bir ay sonra) ABD de katıldı. Diğer tarafta, önce Almanya ile Avusturya-Macaristan vardı. Daha sonra Osmanlı İmparatorluğu ve Bulgaristan bu gruba dahil oldu.

Birinci Dünya Savaşı, bir yüzyıla yakın süredir dünyanın önde gelen devletlerinin aynı anda katıldığı, uzun, çok büyük insan kayıplarına ve maddi kayıplara yol açan ilk büyük savaşı. Bu uzun ve kapsamlı savaş, Rusya'da devletin olanaklarını tüketti, devleti iyice zayıflattı.

1914 yılında Rus ordusu 1,4 milyon kişiden oluşuyordu. Hemen ilan edilen seferberlikle 4 milyon kişi daha askere alındı. Savaş süresince 15 milyondan fazla insan askerlik yaptı. 1917 yılı Ocak ayında asker sayısı 6,9 milyonu⁸.

Rus Devleti, bu orduyu gerektiği gibi donatamadı, besleyemedi, yönetemedi. Rusya'nın savaş meydanlarındaki kayıpları 1.700.000 ölü ve 4.980.000 yaralıydı. Ayrıca 2 milyon dolaylarında sivilin de savaş nedeniyle öldüğü tahmin edilmektedir. Yaşanan yenilgiler sonucunda 1916 yılına gelindiğinde, halkın ve askerinin, Hükümete güveni kalmamıştı. Rus Devleti, savaş koşullarında gerekli kaynakları yaratabilmek için halka daha fazla yükleniyordu. **Bu sıkıntılara, ulaştırma alanında yaşanan büyük sorunlar da eklenince, bir taraftan ayrılıkçı milliyetçi hareketler, diğer taraftan sosyalist hareketler güçlendi. Bir dönem Çarlık Rusyası'na karşı mücadelede dönem dönem birbirine yaklaşmış bulunan bu iki hareket, Çarlık Rusyası'nın zayıfladığı ve yıkılmasının gündeme geldiği koşullarda, birbirinin alternatifi ve rakibi oldu.**

Rus Devrimi ve Wilson'un İlkeleri

1917 Şubat Devrimi kendiliğinden gelişti. 1917 Ekim Devrimi ise Bolşeviklerin bilinçli ve örgütlü çabasının ürünüydü.

Çarlık Rusyası'nda komünistler iktidara gelince "milletler hapisanesi" olan Rusya'da farklı milliyetlerin kendi kaderlerini tayin hakkını savundular; ancak ayrılma hakkını boşanma hakkına benzeterek, boşanma hakkının bulunmasının mutlaka boşanılması anlamına

⁷ Kappeler, A., a.g.k., s.213-238.

⁸ Westwood, J.N., a.g.k., s.184-5.

gelmediğini vurguladılar. Bolşevikler, Büyük Rus şovenizminin ayrılıkçı milliyetçiliği tahrik ettiğini çok iyi biliyorlardı.

Emperyalizmin o dönemdeki politikası da Rus İmparatorluğu'nun (Avusturya-Macaristan ve Osmanlı imparatorlukları gibi) milliyetçilik yoluyla tasfiyesi ve sosyalist Rusya'nın küçültülmesi, zayıflatılması ve yok edilmesi idi.

1917 Şubat Devrimi'nden bir ay sonra Birinci Dünya Savaşı'na katılan ABD'nin başkanı Woodrow Wilson, ABD Kongresi'nde 8 Ocak 1918 günü yaptığı konuşmada, Avrupa'da ve özellikle Rusya'da kısa bir süre önce meydana gelen gelişmeler bağlamında ABD'nin 14 barış amacını (ilkesini) açıkladı. Bu konuşmada getirdiği genel bir ilke ise, "tüm halklara ve milliyetlere" adalet, özgürlük ve güven sağlanmasıydı. Wilson şunları söylüyordu:

"Anahatlarını belirttiğim tüm programda belirgin bir ilke geçerlidir. Bu, tüm halklara ve milliyetlere adalet ilkesidir ve, ister güçlü ister zayıf olsunlar, birbirleriyle özgürlük ve güvenlik açısından eşit koşullarda yaşama haklarıdır."

Bu talebin ve politikanın amacı, Sovyet Rusya'da milliyetçilerle komünistleri karşı karşıya getirmek ve Sovyet Rusya'yı parçalamaktır. Hobsbawm bu konuda şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

"Gerçekte, Avrupa'da haritanın yeniden düzenlenmesinde temel ilke, ulusların kendi kaderlerini belirleme hakkına sahip olduğu inancına uygun olarak, etnik-dilsel ulus devletler yaratmaktır. Onlar olmaksızın savaşın kaybedilmiş olacağı gücün düşüncelerinin ifadesi olarak görülen ABD Başkanı Wilson'un düşünceleri, bu inanca tutkuyla bağlanmıştı."⁹

"Başkan Wilson'un 14 noktası, Lenin'in enternasyonalist çağrısına karşı milliyetçi kartı oynuyordu. Küçük ulus devletlerden bir bölge, Kızıl virüse karşı bir tür karantina kemeri oluşturacaktı."¹⁰

Rus İmparatorluğu içinde hakim çelişkinin etnisiteler ve milliyetlerin kendi aralarında değil de sınıflar arasında olması nedeniyle, Bolşevikler, Rus İmparatorluğu'ndaki komünistlerin ortak örgütlenmesinden ve birlikte mücadele etmesinden yanaydı. Ayrıca, 1917 Ekim Devrimi sonrasında beklenen, Avrupa işçilerinin ayaklanmasıydı; Rus Devrimi'nin Avrupa Devrimi'ni tetiklemesi, dinamitin fitili rolünü üstlenmesiydi.. Nitekim 1918-1920 döneminde bu tür ayaklanmalar oldu; ancak başarısız kaldı.

Bolşevikler ve Vatan Savunması

Bolşevikler 3 Mart 1918 günü Almanlarla Brest-Litovsk Antlaşması'nı imzaladı. Bu antlaşmayla, Polonya, Litvanya, Ukrayna, Estonya, Letonya, Finlandiya ve Güney Kafkasya üzerinde Sovyet Rusya'nın hak iddiası sona erdi. Ancak, Almanya'nın yenilmesinin ardından, bu ülkelerdeki komünistler etkilerini artırmaya ve Sovyet Rusya ile yakınlaşmaya başladılar.

Bu süreçte, 1918 yılında emperyalist güçlerin Sovyet Rusya'ya saldırısı başladı. Örneğin, ABD Başkanı Wilson, 17 Temmuz 1918 tarihinde, Kuzey Rusya'ya ve Sibiryaya'ya asker gönderme kararını onayladı. Emperyalist güçlerin bu saldırısında, Rusya'daki gerici güçler de Sovyet Rusya'ya karşı emperyalist güçlerle işbirliği yaptılar. 1920 yılının başlarına kadar süren emperyalist saldırıda 14 ülkeden asker yer aldı. İngiltere, Fransa ve ABD birliklerinde toplam 310 bin asker ve subay vardı. Aralarında Polonya, Finlandiya, Estonya,

⁹ Hobsbawm, E., a.g.k., s.31.

¹⁰ Hobsbawm, E., a.g.k., s.67. "14 nokta, Bolşeviklerin barış manifestorasuna reformist bir yanıtı." Best, A. ve diğerleri, **International History of the Twentieth Century**, Routledge, New York, 2004, s.36.

Çekoslovakya, Romanya, Sırbistan, İtalya, Japonya ve Yunanistan'ın da bulunduğu diğer ülkelerden 600 bin asker de Sovyet Rusya'ya saldırdı¹¹.

Rusya'da emperyalistlerin Rusya'yı parçalamak amacıyla başlattıkları saldırıyla iç savaş aynı dönemde yaşandı. Bu mücadelede en büyük özveriyi gösteren ve doğru önderlikle mücadelenin başarıya ulaşmasını sağlayan güç, Bolşeviklerdi.

Bolşevikler, iktidara gelir gelmez, Büyük Rus Şovenizmine karşı açık tavır aldılar. 15 Kasım 1917 tarihinde yayınladıkları Rusya Halklarının Hakları Bildirgesi ve 1918 yılı Ocak ayında yayınladıkları Emekçi ve Sömürülen Halkın Hakları Bildirgesi ile Çarlık Rusya'sı döneminde baskı altında bırakılan milliyetlere eşitlik ve geleceğini kendilerinin belirleme hakkını tanıdılar. Bu tavırlarıyla, ayrılıkçı milliyetçiliğin önünü kestiler; Rusya'nın federal bir devlet yapısı içinde bütünlüğünü sağladılar. Rusya'nın bütünlüğünün sağlanmasında en büyük rolü de, milliyetler temelinde örgütlenmeyi reddeden ve tüm milliyetlerden komünistleri merkezi bir disiplin altında bir araya getiren Bolşevik Partisi oynadı. Bolşevik Partisi, küçük ve zayıf devletlerin emperyalizmin zaferi anlamına geleceğinin bilincinde olarak, kurmaya çalıştıkları sosyalist devletin büyük ve güçlü olması için çaba gösterdi. Böylece, Rus Devrimi'nde vatan savunması ve sosyalizmin savunulması örtüştü. Bolşevik Partisi'nin bu çizgisi sayesinde, çağdışı kalmış Rus İmparatorluğu'nun kaderi değişti. Rusya, Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun yaşadığı bölünmeyi Bolşevikler sayesinde aştı. Ülkeye saldıran emperyalistlerin yenilgiye uğratılması da, Bolşevik Partisi'nin merkezîyetçi ve disiplinli kadroları ile Rus şovenizmini reddeden çağdaş vatanseverliği ve milliyetler konusunda izlediği toparlayıcı çizgi sayesinde mümkün olabildi.

Sovyet Rusya'nın emperyalist saldırıya karşı savunulması vatan savunmasıydı ve bu "vatan", Rus milliyetçiliğini değil, milliyet ayrımlarını aşan yeni bir anlayışı, "Sovyet insanının birliğini" ve vatanseverliği temel alıyordu. Bu nedenle, iç savaşta ve emperyalist müdahaleye karşı savaşta "en güvenilir Kızıl birlikler, Letonyalılar ve Orta Asyalılardı."¹²

Bu mücadelenin sonucunda 30 Aralık 1922 tarihinde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği kuruldu. Sovyetler Birliği, 15 sovyet sosyalist cumhuriyeti, 20 özerk cumhuriyet, 8 özerk bölge ve 10 ulusal bölgeden oluşuyordu¹³.

Sonuç

1917 Rus Devrimi, yalnızca bir sınıf mücadelesi değildi; aynı zamanda, tarihsel olarak dönemini tamamlamış çok-etnisiteli, çok-milliyetli bir ülkenin savaşta yenilgiye karşın kaderini değiştirmesi ve bütünlüğünü korumasının bir aracıydı.

Bu dönemde Bolşevikler yalnızca işçi sınıfının değil, aynı zamanda tüm vatansever güçlerin de önderi konumundaydı. Çarlık Ordusu'nun 50 bin subayının emperyalist saldırganlarla işbirliğini reddetmesinin ve Kızıl Ordu'ya katılarak Sovyet Rusya'yı savunmasının¹⁴ temelinde bu gerçek yatıyordu.

Sovyetler Birliği'nin 1941 yılında Almanya'nın Barbarossa Harekatı ile başlattığı saldırıya karşı duruşu da vatanseverlik temelinde gelişti. İkinci Dünya Savaşı'nda da sosyalizmin savunulması ile vatanın savunulması, bir ve aynı mücadeleydi.

¹¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ponomarev, B.N. ve diğerleri, **The International Working Class Movement, Vol.4, The Socialist Revolution in Russia and the International Working Class (1917-1923)**, Progress Publishers, Moscow, 1984, s.303-318, özellikle s.313.

¹² Westwood, J.N., a.g.k., s.255.

¹³ Chertikhin, V.Y. ve diğerleri, **The Revolutionary Movement of Our Time and Nationalism**, Progress Publishers, Moscow, 1975, s.134.

¹⁴ McCauley, Martin, **The Soviet Union 1917-1991**, Longman, New York, 1996, s.27.